

VWS OMGEVINGSANALYSE COVID-19

Analyseperiode 10:30 uur d.d. 28 mei – 10:30 uur d.d. 29 mei

5.1.2e

Directie Communicatie

Wie is getroffen? (1 ^e ring)	Wie is betrokken? (2 ^e ring)	Wie voelt zich betrokken? (3 ^e ring)
<ul style="list-style-type: none"> Nederlanders overleden aan COVID-19 Ex-covid-patiënten die klachten houden (Besmette) verpleeghuisbewoners Besmette arbeidsmigranten 	<ul style="list-style-type: none"> Familie, vrienden, omwonenden van getroffen Nederlanders Familie van verpleeghuisbewoners Slachthuizen 	<ul style="list-style-type: none"> Algemeen publiek Politici Virologen en epidemiologen Huisartsen

Samenvatting

- De naderende versoepelingen op 1 juni worden gezien als de 'grootste tot nu toe'. Waarbij het effect op de verspreiding van het coronavirus continu boven de markt zou hangen
- Waar dat eerder de app was, lijkt 'testen' nu het toverwoord waarmee we de tweede golf bezweren. Zo kopt AD: 'Testen, testen, testen zodat die tweede golf er niet komt'. Al komt RIVM-hoofdmodelleur Jacco Wallinga met een heldere waarschuwing: "Veel zal afhangen van ons gedrag". Hij kijkt met vertrouwen, maar ook met spanning uit naar 1 juni.
- Aerosolen en het belang van ventilatie wordt nu als onderwerp op zichzelf besproken, waarbij sportscholen hét praktijkvoorbeeld zijn. Middels uitgebreide artikelen laten media zien hoe wetenschappers er onderling niet uitkomen hoe groot de rol van aerosolen is bij de verspreiding van het coronavirus.
- In een [reconstructie](#) vertelt NRC het verhaal van verpleeghuizen die in de strijd om PBM's constant achteraan stonden, waardoor personeel voor een onmogelijke keuze kwam te staan ('Ga ik slecht beschermd de ouderen verplegen of staak ik mijn hulp?'), wat weer leidde tot mentale druk. Tegelijk konden personeel én bewoners nauwelijks getest worden, waardoor 'onconventionele maatregelen' nodig waren. Het RIVM zou besmettingen en sterfte lange tijd nauwelijks meetellen. 'Pas als Verenso [...] de zieke bewoners gaat inventariseren, komen de verpleeghuisdoden als 'stille ramp' op de politieke agenda.'
- De Telegraaf schrijft op de voorpagina dat menig ouder weerbaarder is tegen corona dan gedacht. Uit nieuwe cijfers van Verenso blijkt dat in verpleeghuizen voorlopig meer bewoners hersteld zijn van het virus dan eraan overleden: ruim 1.800 zijn overleden, 2.300 knapten op.
- Niet elke instelling informeert de buitenwereld, zo meldt NRC. Nog steeds is voor naasten die een verpleeghuis zoeken onduidelijk of bewoners besmet zijn. Op de website van verpleeghuizen is vaak niet te zien hoe veel bewoners besmet zijn. Ook brancheorganisatie Actiz laat weten dat ze niet weet in welke verpleeghuizen corona heerst.
- Huisartsen signaleren de laatste weken steeds vaker mensen die naar alle waarschijnlijkheid Covid-19 hebben doorgemaakt, dat thuis hebben uitgezikt, en die maar niet opknappen. Sommige patiënten zijn al twee maanden ziek. Voor 80% van de mensen die ten prooi zijn gevallen aan het coronavirus blijven de klachten mild, laten de statistieken zien. Maar voor een deel van die patiënten blijkt de ziekte een venijnig lange staart te hebben. "We willen voorkomen dat we achteraf bedenken dat we er meer bovenop hadden moeten zitten, zoals bij Q-koorts," aldus een huisarts.
- Slachthuis Van Rooi Meat in Helmond moet op last van de Veiligheidsregio Brabant-Zuidoost tot 2 juni dichtblijven, nadat opnieuw medewerkers positief testten. "Weer een slachthuis dicht" schrijft GroenLinks-Kamerlid Laura Bromet op Twitter. "Dat we 80% van de dieren in Nederland houden om te exporteren was al een groot probleem voor dier, milieu en natuur. En nu bedreigt het ook onze volksgezondheid."
- Planbureaus SCP, het CPB, en het PBL stellen dat bij het herstel na de coronacrisis, het kabinet niet moet blijven vasthouden aan de 1,5 meter afstand. "Het doel kan niet een samenleving zijn waarin mensen altijd en overal 1,5 meter afstand tot elkaar moeten blijven houden. Dat is niet wat mensen willen en ze zien het zeker niet als een 'nieuw normaal'. Dergelijke terminologie suggereert dat een tijdelijke maatregel een permanent karakter krijgt."

Karakterisering berichtgeving

- 'De aandacht was tot nu toe gericht op de ernstig of zelfs levensbedreigend zieken. Sterker, mensen met mildere klachten zagen meestal geen dokter, die kregen het advies om thuis uit te zien. Maar nu het virus

een paar maanden huishoudt, komen de effecten die het virus op langere termijn kan hebben ook in beeld', zo schrijft NRC.

- Trouw en de Volkskrant wijden lange stukken aan wetenschappelijke inzichten over virusverspreiding via aerosolen. Volgens Trouw komen wetenschappers er onderling niet uit hoe groot de rol van aerosolen is bij de verspreiding van het coronavirus.
- Kranten komen met verschillende vergelijkingen van Europese landen tijdens de coronacrisis; Waar vielen de meeste slachtoffers? (de Volkskrant) Hoe komen Europese landen uit de lockdown? (Trouw). De Volkskrant stelt dat de balans op te maken valt, 'nu de sterftecijfers in Europa zijn gezakt naar het niveau van vóór de crisis'.
- Aan de hand van het verhaal van voormalig TV-presentatrice Sophie de Boer, wijdt Telegraaf aandacht aan de spanningen tussen familie en verpleeghuizen over het bezoek aan verpleeghuisbewoners. Bij De Boer liep dat uit de hand met een terreinverbod, politieagenten aan de deur en een dreigende arrestatie.
- Media schenken kort aandacht aan de opvolger van Van Rijn. De VVD zou vooral voor een 'insider' hebben gekozen meent Volkskrant. 'Chef coronaminister' De Jonge blijft overall verantwoordelijk, zo staat geschreven in de berichten.

SISOS (Slachtoffers - Identiteiten – Schade - Oorzaken - Scenario's)

Slachtofferaantallen

- Volgens de meting van 26 mei waren 9.705 bewoners besmet. Die zijn hoofdzakelijk in de provincies Limburg, Brabant, Zuid-Holland, Gelderland en de steden Amsterdam en Utrecht te vinden. Daar wonen bijna 50.000 ouderen in verpleeghuizen. Dus ruwweg één op de vijf van die bewoners is besmet. Een derde van de heel oude coronapatiënten overlijdt eraan, twee derde komt er verzwakt uit. In het Noord-Brabantse Uden stierven tijdens de piek van de epidemie, eind maart/begin april, ruim zes keer zoveel mensen als normaal in die periode. Het is de hardst getroffen gemeente van Nederland. In de Limburgse gemeente Peel en Maas stierven in die twee weken 79 mensen, tegen 16 normaal, in Tilburg 199 mensen tegen een normaal gemiddelde van 60.
- Na een steekproef bij vleesverwerkingsbedrijf Van Rooi Meat in Helmond bleek 1 op de 6 geteste medewerkers besmet te zijn. 130 werknemers werden getest, 21 van hen legden een positieve test af. Of alle personeelsleden nu getest zijn, is niet duidelijk.

Schade

- Huisartsen signaleren de laatste weken steeds vaker mensen die naar alle waarschijnlijkheid Covid-19 hebben gehad, thuis hebben uitgezikt, maar die niet opknappen. Sommige patiënten zijn al twee maanden ziek. Het zijn opvallend vaak gezonde, jonge, sportieve mensen. Vermoeidheid of uitputting na lichte inspanning is een van de voornaamste klachten. Patiënten stuiten op veel onbegrip in hun omgeving.

Scenario's

Economen bij de Japanse zakenbank Nomura concluderen op basis van eigen onderzoek dat Nederland een 'middelgroot risico' loopt op een tweede coronagolf. Zij baseren zich op de ontwikkeling in het aantal besmettingen in ons land en de drukte rondom kantoren en op andere plekken in het openbaar, die ze met Google-gegevens monitoren. De versoepelingen van de maatregelen resulteren in meer drukte op straat. In Nederland gaat de groeiende drukte samen met een nog steeds hoog aantal besmettingen, menen de onderzoekers. Zij concluderen dat 'Nederland meer moeite heeft om de uitbraak onder controle te krijgen'.

Informatiebehoefte

Welke informatievragen leven er bij getroffen?

- Via de social kanalen van minister De Jonge worden vragen gesteld als: 'Hoe kan ik getest worden als ik zelf geen auto heb?'; 'Met welke symptomen kan ik getest worden?'; 'Hoe zit het nu met die extra beloning voor zorgmedewerkers?'; 'Sportscholen mogen eerder open, gaat dit alleen over fitness of alle indoor sportaccommodaties?' Verder positieve berichten dat er aandacht was voor de (jonge) mantelzorgers.
- Via de social kanalen van VWS worden onderlinge discussies gevoerd over het testbeleid. Geluiden die langskomen zijn: 'Heeft geen zin, testen zijn niet betrouwbaar'; 'Dan hebben ze je DNA'; en 'SG is gevaarlijker dan Corona'. Ook wordt de vraag gesteld waarom je zou testen als je toch geen vaccin hebt? Men geeft aan meer duidelijkheid te willen over versoepeling van de maatregelen per 1 juli. Andere vragen die langskwamen waren: 'Mogen dansscholen open?'; 'Wanneer mag er afgezwommen worden in een binnenzwembad?'; 'Hoeveel mensen mogen op bezoek vanaf 1 juni?'; 'Mag ik op bezoek bij mijn ouders?'

Mogen mijn kleinkinderen op bezoek komen?'; 'Mag ik een onderonsje organiseren op een aparte locatie zo lang er afstand wordt gewaarborgd?'; 'Met hoeveel mensen mag je na 1 juni in de auto zitten?'; 'Als je een mondkapje ophebt, mag je dan met meer mensen in een auto zitten?'

Hoe wordt het incident omschreven (welke facts en figures worden benoemd)?

- Vleesverwerkingsbedrijf Van Rooi Meat in Helmond is tot en met komende dinsdag gesloten vanwege een corona-uitbraak. Dat heeft de Veiligheidsregio Brabant-Zuidoost besloten. Volgens de veiligheidsregio wijzen de resultaten erop dat Van Rooi Meat een 'brandhaard' is of kan worden. Het werk kan pas weer worden hervat als dat voor medewerkers veilig is. Ook zullen de NVWA en KDS hun medewerkers de komende dagen niet laten werken bij het bedrijf.
- Uit cijfers van Verenso blijkt dat in verpleeghuizen voorlopig meer bewoners zijn hersteld van het virus dan eraan overleden. Bij bijna tienduizend van de 120.000 bewoners is het virus vastgesteld. Maar er is optimisme. "Met name het aantal patiënten dat is hersteld, is toegenomen", stelt Verenso. Ruim 1.800 zijn overleden, bijna 2.300 knapten op. Een verpleegkundig specialist van de Amstelveense zorginstelling Brentano herkent het beeld. "Het verpleeghuis is óók een plek waar mensen overleven."
- Het aantal bewoners van verpleeg- of verzorgingshuizen is sinds het begin van de crisis flink gedaald. Per 18 mei 2020 telde Nederland ongeveer 121.700 mensen die in een verpleeg- of verzorgingshuis verbleven, dat zijn er ruim 5.000 minder dan aan het begin van de coronacrisis. Zo blijkt uit cijfers van het CBS.
- Tieners keren zich af van de sigaretten, maar ook oudere rokers willen nu meer dan ooit van het roken af, meldt het Trimbos Instituut. Ze zijn bang dat ze nóg zieker worden als ze besmet raken met het coronavirus.
- De terugkeer van de Formule 1 op Zandvoort wordt definitief met een jaar uitgesteld.
- De Nederlandse sportwereld en de evenementenbranche willen na de zomer stap voor stap hun deuren gaan openen voor publiek. Sportkoepel NOC*NSF, voetbalbond KNVB, de Vereniging van Evenementmakers (VVEM) en heel wat andere partijen zijn daarom een alliantie aangegaan.
- Wielervedbond KNUW hoopt vanaf de zomer weer voorzichtig het wedstrijdseizoen te hervatten. Dat gebeurt in fasen, zo staat in het protocol dat de bond heeft opgesteld.

Wat zien, ruiken, voelen, horen, proeven mensen (zintuigelijke waarnemingen)?

NRC-reportage over besmettingen in verpleeghuizen

- 'Toen de testen eindelijk kwamen, was het halve verpleeghuis besmet' kopt NRC. In een reportage naar de corona-uitbraak in verpleeghuizen wordt de vraag gesteld hoe 9.700 verpleeghuisbewoners besmet konden raken terwijl het beschermen van de meest kwetsbare mensen een belangrijke doelstelling was van het kabinet? 'Terwijl talkshows, media en de Tweede Kamer ademloos het aantal ziekenhuisbedden en ziekenhuisdoden volgden, waarde het coronavirus door de instellingen waar de oudste en zwakste mensen wonen. De bestuurders trokken niet de aandacht, het aantal patiënten werd heel lang niet geteld, het personeel werd amper beschermd. Het eerste landelijk crisisoverleg van coronadeskundigen vond 24 januari plaats. Het duurde bijna twee maanden voordat ook de verpleeghuissector vertegenwoordigd was.' Volgens de krant het verloop in Nunspeet illustratief voor wat er in Nederlandse verpleeghuizen is gebeurd. Daar stierven twee keer zoveel mensen aan corona dan in de RIVM-telling was terug te herleiden.
- Volgens NRC domineerde schaarste aan persoonlijke beschermingsmiddelen wekenlang het maatschappelijk debat. 'Overall dreigen tekorten aan mondkapjes en brillen. En ook groeien de zorgen over een mogelijk gebrek aan testmateriaal en menskracht om te testen. In de strijd om deze middelen staan de verpleeghuizen constant achteraan. [...] Schaarste werd het uitgangspunt in de richtlijnen. [...] ' Het personeel in de verpleeghuizen moest dus kiezen: ga ik slecht beschermd de ouderen verplegen of staak ik mijn hulp?' Gerton Heyne van beroepsorganisatie V&VN zegt op 6 april dat zorgmedewerkers met mentale problemen kampen door die afweging. [...] ' Tegelijkertijd kunnen personeel én bewoners van verpleeghuizen nauwelijks getest worden. [...] De schaarste aan tests en beschermingsmiddelen dwingt verpleeghuizen tot onconventionele maatregelen. [...] Specialisten ouderengeneeskunde zien eind maart dat het RIVM de sterfgevallen en besmettingen in verpleeghuizen nauwelijks meetelt. [...] Pas als Verenso, de beroepsorganisatie van specialisten ouderengeneeskunde, vanaf 31 maart de zieke bewoners gaat inventariseren, komen de verpleeghuisdoden als ' stille ramp ' op de politieke agenda.
- 'Geriatr Ralf Vingerhoets zegt nu: "Eind februari hoopten we in Brabant nog dat we individuele gevallen konden vinden en isoleren. Maar het hek was snel van de dam. Nederland heeft een heel afwachterende houding aangenomen. Bij een volgende epidemie moeten we iedereen uit risicogebieden meteen isoleren." De vraag is ook hoe doortastend verpleeghuizen optreden bij een besmetting.' Niet elke instelling zou de

buitenwereld informeren. ' Nog steeds is voor naasten die een verpleeghuis zoeken onduidelijk of bewoners besmet zijn. Op de website van verpleeghuizen is vaak niet te zien hoe veel bewoners besmet zijn. Ook ActiZ laat weten dat ze niet weet in welke verpleeghuizen corona heerst' aldus NRC.

Covid-patiënten die niet opknappen

- Huisartsen signaleren de laatste weken steeds vaker mensen die naar alle waarschijnlijkheid Covid-19 hebben doorgemaakt, dat thuis hebben uitgeziekt, en die maar niet opknappen. Sommige patiënten zijn al twee maanden ziek. Voor een deel van die patiënten blijkt de ziekte een venijnig lange staart te hebben. Over dat trage herstel is nog maar weinig bekend. Om hoeveel patiënten het gaat, is nog niet duidelijk. Het zou om vele duizenden mensen kunnen gaan, schat NRC in op basis van ervaringen van enkele huisartsen. Het zijn opvallend vaak gezonde, jonge, sportieve mensen, zeggen beide huisartsen die de krant spreekt. Op Facebookpagina's en websites zoals die van het Longfonds delen gefrustreerde patiënten hun klachten en zorgen met elkaar. Velen stuiten op onbegrip van familieleden, van de huisarts, of van de bedrijfsarts.
- "Die vermoeidheid of uitputting na lichte inspanning is de voornaamste klacht", zegt *Jako Burgers, huisarts in Gorinchem en strategisch medisch adviseur van het Nederlands Huisartsen Genootschap*. "Mensen moeten soms de hele dag bijkomen als ze iets gedaan hebben." Veel mensen ervaren ook dat het de ene dag goed gaat, maar de volgende dag tot hun frustratie weer slechter. Ook druk op de borst, en hartkloppingen komen voor, en aanhoudend smaak- en reukverlies. Burgers heeft goede hoop dat het herstel gewoon doorzet. Hij volgt zijn patiënten elke week en ziet ze toch stap voor stap opknappen. "We willen voorkomen dat we achteraf bedenken dat we er meer bovenop hadden moeten zitten, zoals bij Q-koorts. Die ziekte kan ook longontsteking veroorzaken. Zij voelden zich niet serieus genomen, en dat heeft veel schade opgeleverd, lichamelijk en financieel."
- *Jochen Cals, hoogleraar in Maastricht en huisarts in het zwaar door het coronavirus getroffen Sittard*, hoort patiënten ook beschrijven dat er een opleving van klachten was, een tweede fase. Ook na een verkoudheid kunnen mensen nog zes weken blijven hoesten, en ook een 'gewone' longontsteking kan mensen een aantal weken of maanden terugwerpen. "Maar die vermoeidheid zie ik bij de typische longontstekingen niet", zegt Cals, "dat lijkt specifiek voor Covid-19." Samen met de hoogleraar huisartsgeneeskunde Theo Verheij in het UMC Utrecht wil Cals onderzoeken hoe het mensen vergaat die – vermoedelijk door het coronavirus – een longontsteking hebben gehad maar niet in het ziekenhuis hebben gelegen.
- Naar de oorzaak van de uitputting en vermoeidheid kunnen artsen op dit moment slechts gissen. Net als naar de vraag waarom het herstel bij de een wel lang duurt en bij de ander niet. Het lijkt erop dat de klachten samenhangen met de ernst van de ziekte in het begin. "Misschien verliep de ziekte in deze slepende gevallen toch pittiger dan iemand zelf heeft ervaren", zegt *Leon van den Toorn, longarts in het Erasmus MC in Rotterdam en voorzitter van de longartsenvereniging*. Bij mensen met ernstige Covid-19 kan in het lichaam een sterke afweerreactie op gang komen om het virus kwijt te raken, een zogeheten cytokinestorm. In reactie op de schade die daarbij ontstaat, vormt het lichaam littekens in de longen: longfibrose. "Littekens gaan niet meer weg. Van een klein beetje longfibrose hebben de meeste mensen geen last. Maar als het veel is, kan iemand een deel van de longfunctie verliezen", zegt Van den Toorn. Bij covid-patiënten die op de gewone afdeling van het ziekenhuis liggen en longproblemen krijgen, ziet Van den Toorn soms dat zij enige restschade overhouden. Of dat helemaal zal herstellen is nog niet bekend.

Spanningen tussen familie en verpleeghuizen over regels rond bezoek

- "Al vier jaar lang zorg ik elke dag voor mijn moeder in [verpleeghuis] Sonnevanc...," vertelt voormalig TV-presentatrice Sophie de Boer aan De Telegraaf. Twee weken na ingaan van het bezoekverbod in verpleeghuizen bleek dat in Sonnevanc toch corona was uitgebroken. "Zeventien mensen zijn besmet en tien overleden. Moeder werd overgeplaatst naar een afdeling die nog coronavrij was. Toen bedachten ze het raambezoek." Daar ging het fout, waarschijnlijk door onduidelijkheid over de regels rond de bezoeken aan het venster. Sophie en haar man kregen ruzie met een verpleegkundige over de vraag of het raam verder open mocht dan op een kier. "Ik ging door het lint, ik beukte op het raam", zegt Sophie. Op 30 april kreeg het stel een brief van de instelling. Ze hadden zich misdragen en kregen een gebiedsverbod als het nog een keer gebeurde. Op 17 mei kwam er opnieuw een klacht van het personeel over contact tussen Sophia en haar moeder door een open raam. Politie mannen bezorgden een tweede brief, gericht aan de man van Sophia. Hij mocht een week het terrein niet op. Later stonden agenten opnieuw voor de deur. "Maandag stonden er opeens vier agenten voor de deur. Erik moest mee naar het bureau omdat hij op heterdaad betrapt was op huisvredebreuk; ik moest ook mee en anders zouden ze me in de boeien slaan." Manager Ard Kleijer reageert en stelt dat ingrijpen wel degelijk nodig was. "Zeker op een

quarantaineafdeling waar mevrouw zat, mocht het raam niet open. Ik begrijp dat boosheid soms een uiting van verdriet en frustratie is, maar er zijn nog 190 anderen met een moeder of vader bij ons. We proberen zo goed mogelijk leefbaarheid en veiligheid af te wegen, maar als je de regels aan je laars lapt, dan moet ik ook mijn personeel beschermen."

- Dergelijke botsingen komen vaker voor, melden zorgorganisaties. "We krijgen signalen dat er sprake is van meer gedoe met bezoekers van verpleeghuizen", zegt een woordvoerder van ActiZ. Exacte cijfers ontbreken echter. *Ard Kleijer van Zorggroep Noordwest Veluwe* zegt dat een familielid tot tweemaal toe dreigde met een kort geding. Hij had een aanvaring met een bezoeker die door een raam naar binnen klom, waarna de bewoner opnieuw in quarantaine moest. In Elburg moest een hele afdeling in quarantaine nadat familie met een hoogwerker te dicht bij was gekomen. Bij verschillende huizen op de Veluwe plaatste de directie hekken nadat familie binnen was gedrongen. In Best zat een 82-jarige vrouw dagenlang in protest naast de deur omdat ze haar dementerende man niet mocht zien. Er was sprake van geschreeuw voor de deur en bedreigingen nadat een actiegroep zich achter de vrouw had geschaard. De politie moest surveilleren vanwege de 'grimmige sfeer'. Deze week nog ontstond knallende ruzie toen een woonzorgcentrum in Goes niet toestond dat een zieke bewoonster afscheid nam van haar stervende man. De sector dringt aan op versoepeling van de regels. "Verpleeghuizen willen meer zelf kunnen bepalen of en hoe ze meer bezoeken kunnen ontvangen", zei ActiZ-bestuurder *Mireille de Wee* eerder deze week.

Waarneembaar gedrag (schadebeperking)

Wat doen of laten getroffen en betrokken?

- Ziekenhuis St Jansdal voorziet al het verplegend personeel van chirurgische mondneusmaskers. Ook medewerkers die geen coronapatiënten verzorgen, krijgen er een tegen de richtlijnen van de Federatie van Medisch Specialisten. *Woordvoerder Fransica Toes*: "We hebben ons heel lang aan de richtlijnen gehouden maar gezien de huidige uitbraak hebben we toch besloten het maskerbeleid te verruimen."

Betekenisgeving

Welke emoties, waardeoordelen, kwalificaties, kritiek, steun worden gegeven?

- In een advies aan het kabinet schrijven planbureaus SCP, het CPB, en het PBL dat bij het herstel na de coronacrisis, het kabinet niet moet blijven vasthouden aan de 1,5 meter afstand. "Het doel kan niet een samenleving zijn waarin mensen altijd en overal 1,5 meter afstand tot elkaar moeten blijven houden. Dat is niet wat mensen willen en ze zien het zeker niet als een 'nieuw normaal'. De termen suggereren dat een tijdelijke maatregel een permanent karakter krijgt." Volgens de bureaus moet een manier van samenleven gevonden worden die voldoende onderlinge bescherming biedt en waarin bij een besmetting duidelijk is welke hulp er is. Ze adviseren niet de nadruk te leggen op een noodzakelijke situatie voor de korte termijn, maar op het wenselijk langetermijnperspectief van 'een gezonde, veerkrachtige en duurzame samenleving.'
- Als het aan NOC*NSF ligt, kunnen Nederlandse topsporters zo snel mogelijk weer trainen zonder 1,5 meter afstand van elkaar te moeten houden. De sportkoepel stuurde donderdag een aangepast protocol richting VWS, met als doel om de topatleten zonder beperkingen te kunnen laten sporten. "Wij hebben er veel vertrouwen in dat het positief uitpakt, omdat je bij topsport over relatief kleine aantallen praat", vertelt *Maurits Hendriks, technisch directeur bij NOC*NSF*. "Daardoor kun je de besmettingsrisico's minimaliseren. In ons aangepaste protocol leggen we uit hoe we daarvoor kunnen zorgen, onder meer met behulp van onze fulltime medische maatstaven. Sporters kunnen bijvoorbeeld voor elke training worden gecheckt. [...] Het sportieve belang van trainen zonder beperkingen is heel groot. Bij sommige sporten starten de competities mogelijk alweer vanaf 1 september. Dat vereist een bepaalde periode en manier van voorbereiding, waarbij je op volle intensiteit getraind moet kunnen hebben. Anders loop je grote risico's, onder meer op blessures." Hendriks hoopt dat het OMT snel duidelijkheid kan verschaffen.

Wetenschappelijke discussie over aerosolen

- In de Volkskrant valt te lezen dat twee onderzoeken erop wijzen dat een goede luchtverversing het virus geen kans zou geven. Virologen gaan ervan uit dat het coronavirus zich hoofdzakelijk van mens tot mens verspreidt door inademing van nabij uitgehoeste en -genieste druppeltjes. Vandaar anderhalve meter: de grotere druppeltjes, vanaf ongeveer 20 micron, vallen binnen die afstand op de grond, blijkt onder meer uit een beroemd Hongkongs onderzoek uit 2007. In elk geval verspreidt het virus zich in de regel niet via de lucht, zoals bijvoorbeeld waterpokken of mazelen doen. Ook dat is tamelijk onomstreden.
- "Dat weten we omdat luchtweginfecties niet het vreemde, grillige gedrag vertonen dat je bij die ziektes wél ziet", zegt *hoogleraar virologie Louis Kroes*. "Waterpokken kan zich op een ziekenhuisafdeling over vele

kamers verspreiden, zelfs al houd je de deuren dicht. Het gaat onder drempels door, zeggen we dan. Dat soort bizar gedrag hebben we bij luchtwegvirussen nooit opgemerkt." Maar daartussenin ligt het grijze gebied van de 'aerosolen': kleinere druppeltjes, die we soms uitstoten en soms niet, en die in sommige omstandigheden langer blijven zweven dan in andere. En, om het nog ingewikkelder te maken, de verschillen per persoon zijn groot: zo zijn er mensen die al bij normale spraak veel minidruppeltjes uitstoten. Dat wordt dus zwijgend in het restaurant zitten, sporten met een mondkapje op en vooral niet te veel aanmoedigingen schreeuwen in de sportschool, zou je zeggen. Maar er speelt nog iets. Volstrekt onduidelijk is namelijk hoeveel virus er nodig is om een mens te besmetten - en of de kleinste druppeltjes wel genoeg virus bevatten. "Afstand houden is mooi, maar ventilatie is ook belangrijk", erkent Kroes. "Uiteindelijk is virusoverdracht een kansproces. Als de lucht stilstaat en er komen langdurig veel van de kleinste deeltjes vrij, is dat natuurlijk riskant, dat weten we van allerlei uitbraken in volle après-skibars en bij kerkkoren. Maar waar ligt precies de grens? In die discussie zitten we nu volop."

- *Fysicus Daniel Bonn* wijst erop dat uitgerekend de kleinste druppeltjes dieper in de longen komen, volgens experimenten met een machine die de longen nadoet. Dat zou kunnen betekenen dat aerosolen een mens ernstiger ziek kunnen maken dan de grotere druppeltjes, die in de keel blijven plakken. "Ik denk dat er inmiddels een berg bewijs is dat die aerosoldruppeltjes belangrijk zijn, zeker in situaties waarin je met zijn allen in een slecht geventileerde ruimte zit", zegt Bonn. "Nul risico bestaat niet. Maar als je gewoon het raam openzet en goed ventileert, zijn de druppeltjes heel snel weg."
- Volgens de *Duitse viroloog Christian Drosten* is die rol groter dan die van de grote hoestdruppels of de overdracht via handcontact. De recente uitbraak in een restaurant in het Noord-Duitse Leer, waar achttien mensen besmet bleken, was volgens hem te wijten aan aerosolen die door een slechte ventilatie hun slag hadden kunnen slaan. Ventilatie helpt onder sommige omstandigheden misschien zelfs beter tegen het virus dan de handen wassen, zei Drosten maandag nog in een radio-interview.
- "Ik ben het eens met de conclusie dat ventilatie belangrijk is, maar het zegt niks over in welke druppels het virus nou echt zit en wat daarmee de belangrijkste route van overdracht is", stelt *viroloog Sander Herfst (Erasmus MC)*. Studies die er nu zijn, leveren geen bewijs of infectie via kleine of grote deeltjes plaatsvindt. "Daarvoor moeten zeer gevoelige metingen gedaan worden aan aerosolen of druppels die virus bevatten."
- Volgens *hoogleraar infectiepreventie Andreas Voss* is het niet ondenkbaar, maar spelen de aerosolen geen rol van betekenis in de verspreiding. "Het valt niet geheel uit te sluiten, maar het overgrote deel van de infecties ontstaat door de grote druppels en door indirect contact." Daar heeft hij drie argumenten voor. "Als een substantieel deel van de overdracht van het virus via aerosolen zou verlopen, lag de R ergens tussen vijftien en twintig, zoals bij de mazelen het geval is. Een coronapatiënt besmet gemiddeld maar twee of drie anderen." Daarnaast is in de meeste studies geen levend virus op grotere afstand van een patiënt aangetroffen. En ook de klinische praktijk spreekt tegen de aerosolen. "Wat dat betreft zijn 'superverspreidingen', waarbij ineens een heel zangkoor ziek wordt, 'de grote uitzondering', stelt Voss.
- *Marion Koopmans, hoogleraar virologie aan het Rotterdamse Erasmus MC* waarschuwt dat we niet te snel verbanden moeten leggen. "Het is een uiterst complex vraagstuk; het is heel lastig om individuele besmettingsroutes vast te stellen of uit te sluiten. In zo'n restaurant lopen veel mensen rond waardoor die anderhalve meter niet altijd is vol te houden, mensen raken elkaar aan. Of neem dat cruiseschip, de Diamond Princess. Het grote aantal besmettingen moest door het ventilatiesysteem zijn veroorzaakt, dacht men. Maar toen het later goed werd uitgezocht, bleek toch de bulk bij het banket besmet."
- "Wat we laten zien is dat als je gewoon ademt, er weinig aerosolen vrijkomen", zegt *fysicus Daniel Bonn, een van de UvA-onderzoekers*. "Dat geldt voor ademen door de neus, maar ook voor ademen door de mond. Zo bezien lijkt het er dus op dat aerosolen geen probleem opleveren in sportscholen. Dat wordt het wel als mensen hoesten of praten. Maar bij hoesten moet je sowieso thuisblijven en praten doe je ook niet veel in de sportschool." Maar toch, sportscholen helemaal veilig? Bonn maakt een voorbehoud. "We weten niet wat er gebeurt als iemand zwaar aan het sporten is." (...) "Ik hoop dat we in contact komen met het RIVM. We zijn er meer van overtuigd dat aerosolen gevaarlijk zijn. Wij kunnen in elk geval de hoeveelheden laten zien." En meer: ze kunnen ook inzicht geven in welke eisen het kabinet moet stellen aan de ventilatie. Veel sportscholen hebben alleen ventilatoren die voor een verkoelend briesje zorgen. Of dat voldoende is? "

Hoe wordt naar de overheid gekeken?

- In een analyse van de Volkskrant waarin de oversterfte in Europa tussen landen wordt vergeleken, wordt de conclusie getrokken dat Nederland 'iets minder goed in tellen' lijkt te zijn vergeleken met de rest van Europa. Dat gezien de oversterfte die in Nederland een stuk hoger ligt dan uit RIVM-cijfers blijkt.